

**САМОЙЛОВА Л.І.,
здобувач**

*Інститут міжнародних
відносин Київського
національного
університету імені
Тараса Шевченка*

**ІНТЕГРАЦІЯ КРАЇН
БАЛТІЇ В
ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА
ЄВРОАТЛАНТИЧНІ
СТРУКТУРИ:
ПРОБЛЕМА
ІНТЕГРАЦІЇ В НАТО**

Після розпаду Радянського союзу в 1991 р. три балтійські держави – Латвія, Естонія і Литва зробили значні зрушення в укріпленні своєї незалежності та національної безпеки. Час, за який вони набули повного суверенітету, був дуже коротким – майже за два роки, без гострих конфліктів, ці держави позбулись статусу радянських республік і отримали незалежність. Проте незважаючи на те, що Балтійські держави зробили багато для того, що б орієнтувати всі сфери свого життя на Захід та розвинути широкомасштабну зовнішню політику, їх роль та місце в Європі все ще не є остаточно визначеними.

Офіційно країни Балтії проголосили курс на набуття повноправного членства в європейських інтеграційних утвореннях, насамперед в НАТО та ЄС, проте на практиці все виглядає зовсім інакше.

Останнє десятиріччя ХХ століття різко змінило політичну карту світу, а разом з цим змінило й усталені механізми та структури

безпеки, які були закріплені Ялтинською конференцією 1945 р. Особливо динамічні зміни можна спостерігати в Центральній та Східній Європі, де країни, керуючись власними національними інтересами та шукаючи нових механізмів гарантування власної безпеки виходять з під зони впливу Росії і водночас шукають підтримки серед держав Заходу. Не є винятком і країни Балтії, які прагнуть організувати надійну систему безпеки та здобути гарантії від якнайширшого кола загроз прагнуть інтегруватись в Європейські економічні та політичні структури.

Відразу після проголошення незалежності в 1991 р. держави Балтії почали налагоджувати тісні зв'язки з Північноатлантичним альянсом. Причому їх бажання та ентузіазм, судячи з політичних заяв та кроків політичних сил Балтії є найбільшим серед держав пострадянського простору¹. Чому ж НАТО є таким привабливим для цих держав?

По-перше тому, що це один з найдієвіших в світі механізмів по забезпеченню безпеки, оскільки він має для цього всі передумови. Альянс сильний політично, тому що до його складу входять такі політично сильні держави, як США, Великобританія, Німеччина та ін., з позицією дуже важко не рахуватись.

Альянс сильний економічно, оскільки окрім США до нього входить більшість країн Євросоюзу, економічні системи якого на сьогоднішній день є найбільш розвиненими у світі.

НАТО також має найдієвіші збройні сили, про що свідчить ряд успішних акцій, проведених альянсом. Крім того, НАТО може гарантувати й інші види безпеки, такі як екологічну та інформаційну. Навряд чи члени інших військових блоків мають такі інструменти інформаційної політики, як "BBC", "Голос Америки", "Свобода", "Німецька Хвиля" та ін.

Отже, виходячи з позиції гарантування безпеки НАТО виглядає для Нових незалежних балтійських держав (ННД Балтії) надзвичайно привабливою організацією, проте це далеко не єдиний фактор, який вплинув на таку пронатовську орієнтацію країн Балтії.

На мою думку, є ще одна важлива причина цього. Населення цих держав не ставиться приязно до Росії, вважаючи росіян окупантами їх території. З іншої сторони, перебуваючи під владою Росії, завдяки потужній агітації та пропаганді, Балтійцям, як і іншим народам колишнього Радянського Союзу нав'язувалась думка про НАТО як про найбільш сильну і найбільш небезпечну організацію для СРСР. Тому, здобувши незалежність, ННД Балтії прагнули приєднатись до будь-якої структури, яка б мала найменше спільного, а ще краще була б повністю протилежною Радянському Союзу чи Росії.

Відразу після проголошення курсу на набуття повного членства в НАТО ННД Балтії почали використовувати стратегії "відштовху-

вання” та “максимального наближення” (Pushing away and getting closer)². Основною ідеєю стратегії “відштовхування” є доведення до міжнародної спільноти думки, що Балтійські держави не є частиною російської сфери впливу та змусити їх визнати, що вони мають фундаментальні відмінності від решти республік колишнього Радянського Союзу. Балтійці мотивують свою відмінність по-перше тим, що вони мали незалежні держави в міжвоєнний період, та були окуповані Радянським Союзом аж в 1940 р. По-друге, беручи до уваги культуру, історію та політику, вони є цілком європейськими державами. Саме тому держави Балтії настирливо домагаються того, щоб виходячи з політичних критеріїв (політична стабільність, підтримка європейського вибору населенням) та беручи до уваги успішність проведених реформ, розглядалися міжнародною спільнотою як країни того самого рангу, що й країни Вишеградської групи.

Проте, якщо у відносинах з Європейським Союзом така стратегія є ефективною, то у відносинах з НАТО навряд чи балтійські країни досягнуть успіху лише стратегією “відштовхування”. Тому у відносинах з НАТО більш ефективною є стратегія “максимального наближення”, в основу якої покладено розширення та пошук нових зв'язків з Євроатлантичними структурами, також поглиблення уже існуючих зв'язків як на двосторонній так і на багатосторонній основі.

Прагнення за будь-якої ціни домогтися підтримки США призвело до того, що консервативний уряд Литви, очолюваний Вітаутасом Ландсбергісом підписав договір з американською компанією “Williams” про продаж їй 30% акцій одного із стратегічних підприємств Литви “Mazeiku nafta”, який за оцінками економістів був надзвичайно не вигідний з економічної точки зору. В. Ландсбергісу це навіть коштувало втрати посади прем'єр-міністра.

Основною проблемою, пов'язаною з інтеграцією Балтійських держав в НАТО є несумісність цілей та інтересів, які мають актори Європейського політичного простору: країни Балтії, Західної Європи та Росія.

Так Балтійські держави, як видно з офіційних заяв та документів, прагнуть будь що набути членства в НАТО^{3,4,5}.

Західна Європа та США можливо і прагнуть посилити гарантії безпеки Балтійських держав, проте також прагнуть зберегти відносини з Росією та залучати її до конструктивного співробітництва і зробити її більш передбачливою.

Найбільш проблемною виглядає позиція Росії, яка відкрито заявляє що “Балтійський регіон є зоною її інтересів”⁶ і що розширення НАТО до її північно – східних кордонів буде розцінено як загроза національній безпеці цієї держави.

Саме тому Західні країни постали перед дилемою: або дозволити Балтійським державам приєднатись до НАТО і викликати невідому яку реакцію Росії та остаточно її ізолювати від Європи чи все ж таки підтримувати співробітництво з Росією і тим самим залишити “напризволяще” держави Балтії. Поки що Західні держави та балтійці баланують між цими двома варіантами. Так Балтійські держави ведуть переговори про вступ до ЄС, беруть активну участь у багатьох програмах НАТО та ведуть підготовку своїх держав в рамках “Плану дій НАТО стосовно членства” (Membership Action Plan) до імовірного вступу в цю організацію. Країни Балтії також відстоюють позицію, що Росія не повинна мати права вето стосовно тих чи інших рішень, які приймаються іншими країнами і продовжує наполягати на відмові Росії від своїх амбіцій.

Оскільки Латвія, Литва та Естонія не є в даний момент членами НАТО вони ставлять собі за мету використовувати усі можливі форми співпраці з Альянсом. Розглянемо деякі з форм цього співробітництва.

Рада Північно-Атлантичного співробітництва (РПАС) була створена у 1991 р. за ініціативою НАТО. РПАС була політичним форумом, який зосереджував свою діяльність в основному на миротворчих операціях, контролем за озброєнням, плануванням оборони, конверсії військової промисловості в цивільному, науковому співробітництві та ін.

Рада Північно-Атлантичного партнерства (РПАП) була створена в 1997 році і замінила РПАС. Вона сприяє розвитку діалогу співпраці та консультаціям між НАТО та їх партнерами та забезпечує практичну базу для цього. До неї, крім Балтійських, входить ще 43 країни. Вона має декілька рівнів співпраці: міністри закордонних справ та оборони зустрічаються 2 рази на рік, послы – раз на місяць. Так на одному із засідань РПАП у березні 2000 року було підтверджено політику відкритих дверей НАТО.

Партнерство заради миру (ПЗМ) було створене на самміті НАТО в Брюсселі (1994). Тоді й було оголошено, що Альянс відкритий для нових членів, розгорнуто програму ПЗМ, метою якої є сприяння миротворчій діяльності та створення умов для спільного планування, оборони, підготовки та навчання військовослужбовців, досягнення максимально можливої взаємодії між підрозділами НАТО та військовими структурами країн партнерів. Балтійські країни приєдналися до програми в 1994р. і з того часу брали участь у більш ніж 300 заходах. В рамках ПЗМ також відбувається спільна миротворча діяльність. Так сухопутні війська Балтбату брали участь в миротворчих операціях (IFOR, SFOR, KFOR).

В 1994 – 95рр. Балтійські держави приєдналися до *Процесу планування та перегляду (PARP)*⁷, яке дозволяє здійснювати планування оборони країн-учасниць відповідно до стандартів НАТО.

Пріоритетними напрямками PARP є:

- подолання мовного бар'єру,
- розвиток 3 К (командування контролю та комунікацій),
- вдосконалення військової освіти та навчань,
- контроль за повітряним простором та його оборони.

В рамках PARP кожна країна разом з Альянсом розробляють цілі партнерства (ЦП) які мають бути досягнуті у дворічний термін. Наприклад, Литва визначила разом з Альянсом 66 Ц.П. які націлені на посилення співробітництва з цією організацією.

Країни Балтії розцінюють ПЗМ як дієву форму співробітництва націлену на підготовку своїх держав до вступу в НАТО та активної участі в ньому.

Крім вище названих форм співробітництва є ще й інші: *Програма НАТО з інвестицій в безпеку*⁸ метою якої є розробка та реалізація проєктів щодо вдосконалення військової інфраструктури (полігонів, аеродромів, морських портів та ін.); *Наука заради миру*, що передбачає проведення конференцій та семінарів з питань підтримання миру. Наприклад литовські науковці розробили 17 наукових проєктів в рамках цієї програми. Активною є співпраця в галузі матеріального та технічного співробітництва. Існує проєкт **BASELOG** націлений на проведення експертиз та пошук засобів для покращення матеріального забезпечення систем оборони країн партнерів. Крім цього на саміті в Вашингтоні було затверджено такі ініціативи як **Концепція підвищення оперативності**, **Програма сприяння освіти та навчанню** а також **Програма військового співробітництва в галузі оборони**.

Наступною важливою проблемою є застаріле морально і фізично, порівняно з державами Західної Європи, військове обладнання. Під час частих візитів вищих посадових осіб ННД Балтії до штаб-квартири НАТО там неодноразово заявляли, що Північно атлантичний альянс не дає гарантій безпеки державам, які не є членами цієї організації і більше того держави, які прагнуть набути повноправного членства в НАТО повинні мати систему безпеки такого ж рівня як і в країн-членів альянсу⁹.

В 1999 р. в м. Вашингтон відбувся саміт НАТО який прийняв ряд документів серед яких були Комюніке Самміту та План дій стосовно членства. В комюніке було зазначено, що НАТО вважає серйозними претендентами на членство такі держави як Словаччину, Румунію, а також Латвію, Литву та Естонію. А для того щоб ці держави змогли краще

підготуватись до вступу, вони повинні дотримуватись Плану дій.

МАР передбачає, що країни партнери мають здійснювати реформи в своїх країнах для того щоб наблизитися до країн членів за такими параметрами:

- політична та економічна система
- система оборони
- система ресурсозабезпечення
- система безпеки (включаючи інформаційну, екологічну і т.д.)
- система права

МАР передбачає розробку в кожній країні щорічної національної програми¹⁰ інтеграції в НАТО, звіт якої має подаватись щороку до штаб квартири НАТО, де і має оцінюватись як виконується План дій. Як же держави Балтії проводять ці реформи?

По-перше створюючи відповідні інституції, які б розробляли та впроваджували в життя плани та проекти, які стосуються інтеграції. Так в Естонії створено в липні 1999 року Міжвідомчу комісію експертів, які представляють Міністерство закордонних справ, Міністерство оборони та інші інститути які так чи інакше пов'язані з інтеграцією в НАТО, в серпні 1999 – Комісію міністрів по узгодженню проблем, пов'язаних з інтеграцією в НАТО, спеціальний департамент НАТО при генеральному штабі збройних сил; в березні 2000 року депутати парламенту утворили робочу групу по сприянню інтеграції в НАТО¹¹. В Латвії також існує спеціальна Рада з питань інтеграції в НАТО до якої входять представники державних інституцій, пов'язаних з інтеграцією в Північно атлантичний альянс. В Литві вся робота яка стосується інтеграції в НАТО очолюється департаментом багатосторонніх відносин МЗС.

Ці інституції розробляють плани інтеграції їх держав до альянсу, а також обґрунтовують перед державами НАТО чому вони можуть і повинні приєднатись до НАТО. Так згідно з інформаційними матеріалами МЗС Литви вважає, що економіка держави значно прогресує, що створює необхідний фундамент для підвищення безпеки.

Щодо того як відбувається сприяння демократії слід навести приклад Латвії¹², яка в офіційному звіті про виконання програми інтеграції в НАТО зазначає, що згідно з новим законодавством міністр оборони не тільки інформує населення про стан оборони, діяльність національних збройних сил, використання бюджетних коштів, а й створює умови для участі депутатів парламенту у розробці політики в галузі оборони. Також при міністерстві оборони створено відділ зв'язків з громадськістю та прес службу. Міністр оборони також мав часті зустрічі з представниками різних політичних партій для обго-

ворення важливих проблем. Щорічно друкується звіт міністерства оборони і надсилається у всі важливі державні установи. Також створено веб-сторінки міністерства оборони та національних збройних сил – все це підвищує контроль населення за діяльністю посадових осіб в галузі оборони і тим самим сприяє демократії.

Наступним аргументом щодо розвитку системи безпеки, який наводять держави Балтії, є те що вони не тільки розбудовують архітектуру безпеки для власних країн, а й беруть участь в миротворчих операціях і тим самим сприяють безпеці в регіоні. Зокрема МЗС Естонії подає наступну інформацію щодо участі цієї держави в подібних операціях: Естонія бере участь у таких успішних оборонних проектах, як Балтбат, Балтрон, Балтнет, Балтдефкол. Вона підписала договори про безпеку з 17 країнами та з 12 проводить регулярні консультації з цього питання. Естонія брала участь в 200 заходах організованих в рамках ПЗМ. Її військові брали участь в миротворчих операціях в Хорватії, Північному Лівані та в Косово.

Важливою проблемою співпраці Балтійських держав з НАТО є мовний бар'єр, оскільки не подолавши його практично не можливо буде здійснювати координацію у галузі безпеки, тому держави приділяють багато уваги мовній освіті. Так у спільному проекті Балтдефкол навчання ведеться виключно на англійській мові. В даний момент здійснюється широке впровадження обов'язкового вивчення англійської мови у вищих військових академіях Латвії, Литви та Естонії. Починаючи з 2000 року диплом видається лише після здачі екзамену з іноземної мови не нижче середнього рівня передбаченого угодою про стандартизацію між НАТО та країнами партнерами (STANAG 6001)¹³.

Отже як бачимо аргументи Латвії, Литви та Естонії щодо їх активної підготовки до вступу в НАТО є досить вагомими і хто зна, можливо на наступному Самміті глав НАТО, який у 2002 році НАТО перегляне свою політику щодо розширення і Балтійським країнам буде дозволено вести переговори про вступ до цієї організації. І хоча шансів в Балтійських держав на думку багатьох спеціалістів небагато, в самих балтійців все ще жевріє надія на приєднання до цього військово-політичного союзу.

ПОСИЛАННЯ

¹ A.Lejins and Z.Ozolina. Small States in a Turbulent Environment: The Baltic Perspective. Riga: Latvian Institute of International Affairs, 1997.

- ² R.D. Asmus, R.C. Nurick. NATO Enlargement and the Baltic States ("Survival", London, 1996 summer, vol.38, pp121 – 42)
- ³ National Security Concept of the Republic of Estonia / <http://www.vm.ee/eng/index.html>, Speech: Statement by Mart Laar, Prime Minister of Estonia in Bratislava (11.05 2001),
- ⁴ Ibid.
- ⁵ L. Meri. G.Ulmanis, V. Adamkus Joint Statement on NATO's 50th anniversary and the Washington Summit Tallinn on 18 February 1999.
- ⁶ Авдеев А. Мы должны отстаивать наши интересы // Российские вести. – 1998. – 20 февраля.
- ⁷ The Baltic Defence Cooperation. Getting Ready for NATO: Fact Sheet. Tallinn: Ministry of defence of Estonia, 1998.
- ⁸ <http://store.yahoo.com/expandnato/2003.html> Misconceptions on The Baltic States NATO Membership.
- ⁹ Jonathan Eyal, 'NATO's Enlargement: Anatomy of a Decision', International Affairs, vol. 73, no. 4, 1997, pp. 695-719.
- ¹⁰ Lithuania and NATO: Lithuania's National NATO Integration Programme: Fact Sheet. Vilnius: Ministry of Foreign Affairs of Lithuania, April 2000.
- ¹¹ Estonia and NATO – From Dialogue to Partnership: Fact Sheet. Tallinn: Ministry of Foreign Affairs of Estonia, January 2001
- ¹² <http://www.mfa.gov.lv/ENG/POLICY/security/NATOintegr-report.htm> – Report on the implementation of the NATO Integration Plan of Latvia in 1999
- ¹³ Докладніше про STANAG див. 135 http://www.vabo.cz/fakulty/Ucj/injap/SLP_2_in_English.doc – BRNO MILITARY ACADEMY.

Надійшла до редакції 28.01.2002